

zine oceana za dva milimetra godišnje. Isparavanje otrovnih plinova, osobito sumpornog i dušičnog oksida, ubrzava nestajanje šuma, osobito tropskih, itd. To su samo neki od uzroka koji dovode do razaranja ekološkog okoliša nužnog za održanje brojnih životinjskih i biljnih vrsta. Svake godine nestaje pet tisuća živih vrsta odnosno tisućina postojećih vrsta.

Sve su to dovoljno jaki i uvjerljivi razlozi za *mondijalizaciju brige o ekološkom problemu*. Ekologija je upravo jedna od onih razina mondijalizacije koja najviše zadire u tradicionalno shvaćanje suvereniteta nacionalnih država. Ona će od državnika sutrašnjice »iziskivati hrabrost da prihvate nepopularno napuštanje suvereniteta. Čovjek se mora zaštititi od samoga sebe, utvrditi granice vlastitih himera, prestati se smatrati vlasnikom svijeta i vrste, prihvatiti da su mu oni samo na usluzi«. Attali je toliki mondijalist da zagovara zaista *planetarnu političku moć* koja bi demokratskim putem nametnula norme ondje gdje je život ugrožen. I iz toga se vidi da njegova knjiga ima kako znanstvenu tako i prognostičko-programatsku vrijednost.

Rade Kalanj

PAUVRETÉ, PROGRÈS ET DÉVELOPPEMENT

Editions L' Hartmann – UNESCO,
Paris, 1990, 328 str.

Ovaj zamašni zbornik radova stavlja u središte analitičke pozornosti tri ključna problema modernoga svijeta: *napredak, razvoj i siromaštvo*. Pripremajući ga i objavljujući, UNESCO je – u skladu sa svojom misijom – našao za shodno da te probleme propita iz globalne perspektive, da odredi njihove međusobne odnose komplementarnosti ili suprotstavljenosti te da dade stanovite preporuke za provođenje »usvojenih politika«. Analitički

zahvat teče na dvjema razinama, koje istodobno tvore dva dijela knjige. Na prvoj razini (u prvom dijelu knjige, pod naslovom: *Siromaštvo, napredak, pauperizacija i marginalizacija – koncepti i propozicije*) pokušava se odrediti dijagnoza fenomena siromaštva, osiromašenja i marginalizacije, što je pretpostavka za bolje razumijevanje problema razvoja. Tu se također opsežno problematiziraju pojmovi napretka i razvoja, kako u zapadnoj tradiciji i suvremenosti tako i u drugim kulturnim kontekstima. Na drugoj razini (u drugom dijelu knjige, pod naslovom: *Iskustva strategija razvoja u različitim socio-političkim, ekonomskim i kulturnim kontekstima*) analiziraju se konkretna nacionalna iskustva i iziažu kako teorijska tako i pragmatička razmišljanja o borbi protiv siromaštva te o pojavi pauperizacije i nerazvijenosti.

Da bi se što bolje istakla važnost i razgranatost ove tematike, navest ćemo poimence sve autore i naslove njihovih priloga: *Uvod* (Paul–Marc Henry), *Napredak i siromaštvo – pojmovi i njihova dijalektika s obzirom na civilizacije i kulture* (Henri Bartoli), *Napredak i siromaštvo i njihovi odnosi prema kulturnim i duhovnim vrijednostima* (Alberto de Reyna), *Razvoj ili socijalna pauperizacija i marginalizacija* (Gérard de Bernis), *Inovacija, solidarnost i novo siromaštvo* (Giovanni Serpellon), *Siromaštvo i napredak u industrijaliziranim zemljama – iskustvo Francuske* (Antoine Lion), *Neki faktori osiromašenja u jednoj mediteranskoj zemlji – slučaj Portugala* (Alfredo Bruto de Costa), *Najsiromašniji, jamstvo napretka za sve* (Haguette Redegeld, Eugen Brand), *Analiza problema siromaštva – procjena planova razvoja i strategija smanjivanja siromaštva u kontekstu Indije* (A. S. Patel), *Borba protiv siromaštva i gladi u Kini* (He Yan Ling), *Siromaštvo, napredak i kultura u afričkom kontekstu i u perspektivi endogenog razvoja usredotočenog na čovjeka* (Albert Tevoedjre), *Pauperizacija i marginalizacija ruralnog stanovništva u supsaharskoj Africi nakon nezavisnosti* (A. L.

Hagan), *Zapreke razvoja obespravljenih društvenih slojeva, posebno u Egiptu* (Adel Azer), *Rast i razvoj – pouke brazilskog iskustva* (Ignacy Sachs).

Iz te vrlo široke tematske lepeze izvući ćemo samo neke od stavova, nalaza i upozorenja kako ih iznose autori ovog zbornika. Oni naglašavaju višedimenzionalni karakter napretka i siromaštva, pripominjući da definicija tih pojmova silno varira od kulture do kulture, od društva do društva. Zagovaraju razvoj koji bi bio sukladan »istinskim uvjetima egzistencije« i u kojemu bi siromašni (čiji je broj sve veći kako u zemljama u razvoju tako i u industrijaliziranim zemljama) uživali najosnovnija ljudska prava, kao što su **naobrazba** i **zaposlenost**. Politike i strategije razvoja nastoje smanjiti reprodukciju fenomena marginalizacije, ali nejednakosti ne samo da nisu prevladane nego čak pokazuju težnju da se u budućnosti povećaju. Dapače, društveni i ekonomski razvoj doveo je do nastanka grupe isključenih i marginaliziranih koja se naziva »novim siromasima«. Oni su zapravo žrtve ekonomske krize i utjecaja tehničke revolucije koja ugrožava ne samo marginalne slojeve nego i mnoštvo aktivnog stanovništva. Proizvodni sustavi zasnovani na posvemašnjoj industrijalizaciji, koja se proteže na poljoprivredni sektor, nisu cijelom čovječanstvu uspjeli donijeti blagodati ekonomskog obilja. Dovedi su, naprotiv, do iščezavanja i gašenja tradicionalnih praktičkih obrazaca što su ih za svoje samoodržanje razvile najizoliranije skupine. To se odnosi ne samo na najrazvijenija društva, u kojima su načini proizvodnje uvjetovani neprestanim napretkom tehnologije, nego pogotovo na društva u razvoju. Osim toga, društva u razvoju sučeļjena su sa socijalnim i kulturnim reperkusijama demografske eksplozije koja je počela sredinom 20. stoljeća i koja će odrediti socijalnu politiku do sredine idućega stoljeća. Očekuje se da bi se tek tada mogla postići relativna stabilnost jednaka onoj koja danas karakterizira društva sjeverne polutke.

Autori podvlače odsutnost objektivnih kriterija koji bi omogućili definiciju »praga siromaštva« ispod kojeg se prostire bijeda, socijalna, kulturna, ljudska i svaka druga degradacija. Značajni pokušaji da se definiraju »bitne potrebe« ostali su bez uspjeha iz proturječnih razloga. Neki su nastojali utvrditi »plafon potrošnje« za zemlje u razvoju, a drugi odbacivali temeljnu ekonomsku motivaciju koja se sastoji u uvjerenju da treba prevladati stanje siromaštva kako bi se dosegao stadij potrošnje. No bez obzira na tu proturječnost samoga kriterija, autori se slažu sa stavom da »kvantitavistička revolucija, koja je praktički završena, danas pogađa cjelokupno čovječanstvo, od Sjevera do Juga, od Zapada do Istoka«. Stoga su se razni pristupi koji teže stanovitoj redistribuciji proizvodnje (izvan automatske igre tržišne ekonomije) nasukali na jednostavnu činjenicu da se kvantitativni ciljevi rastaču prije nego što su postignuti.

Značenje toga fenomena i njegov temeljni karakter nisu se u pravom smislu vrednovali niti procjenjivali. Tako je golemi napredak tehnologije, pogotovo pribavljajne izvora energije različitih od energije životinjskog podrijetla, doveo do iluzije da se može stvoriti dostatna zaposlenost i odgojiti, prehraniti i školovati sve više osoba. Nije se uvidalo da rast utemeljen na nejednakosti dovodi do **poremećaja okoline** »objema krajnostima socijalne ljestvice«. Bogati očituju krajnju rastrošnost u upotrebi resursa (neobuzdana potrošnja, ekstenzivno korištenje resursa zemlje i šume, neodgovorna tehnologija). Primjerice, industrijsko središte Cubatao blizu Santosa vjerojatno je jedno od najzagađenijih mjesta na svijetu, upravo zbog toga što su se tu pretjerano koncentrirale željezare i rafinerije; riječ je, naime, o zemlji koja se prostire na površini od 8.5 četvornih kilometara i koja broji 135 milijuna stanovnika. Siromašni koji žive od danas do sutra, posebno »minifundisti« koji nemaju dovoljno obradive zemlje i mase ljudi s nestabilnim zemljoposjedom, pribjegavaju pretjeranoj eksploataciji

ekosistema, sve do njegova potpunog iscrpljivanja. Očigledno, tu je sam zemljišni režim izvor ekološkog problema.

Svi autori u ovom zborniku teže maksimalno objektivnoj analizi. U tom je pogledu opet karakterističan problem siromaštva. Oni nastoje pokazati »istinski razlaz« između beskonačnog tehničkog napretka i zadovoljavanja fizičkih i duhovnih potreba čovječanstva. Gledano iz te perspektive, siromaštvo se više ne pojavljuje kao »usputna nezgoda« ili kao puka epizoda kontinuiranog hoda prema ekonomskom i socijalnom napretku cjelokupnog čovječanstva. Precizni kvantitativni pokazatelji upozoravaju na to da **pravo osiromašenje**, poput »sramne bolesti«, pogađa materijalni, duhovni i intelektualni život brojnih »muškaraca, žena i djece« i da je ta »sve teža bolest« plod proturječnosti današnjih društava. Stoga se može zaključiti da je pravo na mir i procvat najuzvišenijih ljudskih sposobnosti u potpunoj opreci s krizom univerzalističkog humanizma našega vremena. Valja raditi na novim strategijama napretka i razvoja. Njihova os moraju biti bitne potrebe i »pokrivanje troškova za čovjeka najmanjim ljudskim troškovima«. Društva treba dovesti u situaciju »progresivne ekonomije«, a to između ostalog znači: agrarne reforme ondje gdje nisu obavljene, redistribuciju prihoda u socijalno i ekonomski podnošljivim granicama, fiskalnu reformu, mobilizaciju lokalnih resursa s ciljem investiranja, modifikaciju relativnih cijena, kontrolu velikih bankarskih i industrijskih monopola, reformu školstva i profesionalnog formiranja, oblikovanje »zona napretka« koje su kadre da apsorbiraju, koordiniraju, tumače i »naturaliziraju« inovativne trendove planetarne modernosti itd. »Progresivna ekonomija« je istraživanje, inovacija i inicijativa, ali i podizanje aspiracija i očekivanja, otvaranje duhova prema »svim poljima djelovanja i stvaranja«.

Rade Kalanj

Barry Smart

MODERN CONDITIONS, POSTMODERN CONTROVERSIES

Routledge, London/New York, 1992,
241 str.

O pojmovima modernosti i postmodernosti, njihovim međuodnosima, razlikama, oprekama i sličnostima napisano je u posljednjih desetak godina mnogo knjiga i studija. Tema je, u pravom smislu riječi, *en vogue*, pogotovo nakon objavljivanja poznate Lyotardove knjige *La condition postmoderne* (1979), koja je u intelektualnim krugovima protumačena kao prijelomnica na putu dekonstrukcije cjelokupne misaone građevine koja započinje s prosvjetiteljstvom i ostvaruje se u zapadnom industrijalizmu. No interes za tu tematiku u novije se vrijeme iz frankofonskog kruga preselio u anglofonski kulturni *milieu*, pa su tako baš na engleskom jeziku napisane najbolje interpretacije cijeloga spora oko modernosti i postmodernosti. Među njih svakako ulazi i knjiga Barryja Smarta, inače profesora sociologije na Sveučilištu u Aucklandu (Novi Zeland) i autora još dviju zapaženih knjiga: *Foucault, marksizam i kritika* i *Michel Foucault*.

Svoja razmatranja Smart iznosi u šest poglavlja: *Razmišljanja o promjeni, Pitanja o tehnologiji i (post)industrijskom društvu, Alternativna budućnost, Umjetnost, rad i analiza u doba elektroničke simulacije, Postmoderni paradoks, Marksizam i postmodernizam*. To su razmatranja koja, za razliku od mnogih drugih autora, ne teže pošto-poto sofisticiranoj originalnosti što je provocira ova tema. Smartu je ponajprije stalo do jasnog pregleda, tumačenja i sistematizacije ideja i autora koji sudjeluju u sporu oko modernosti i postmodernosti. Stoga u njegovoj knjizi susrećemo sve tematski relevantne autore — od Lyotarda, Habermasa, Bella, Giddensa, Illicha, McLuhana, Tofflera i Tou-